

Извънкласни педагогически практики за подобряване и повишаване степента на образователната интеграция на ученици от етническите малцинства

Учител, реализирал практиката: Заприна Георгиева Глушкова, главен учител по български език и литература (гимназиален и прогимназиален етап) в СУ „Никола Вапцаров“.

Резюме: В настоящата разработка споделям педагогически опит за работа с ученици, 1/3 от които са с майчин език, различен от българския. Поставената цел е решаване на наболял въпрос, свързан с обучението по български език и литература в училище като цяло – нечетенето на художествените творби, изучавани в училище, ниската грамотност на обучаващите се, както и предоставяне на равен достъп до качествено образование. Търсен е подход към проблема, основан на разбирането, че възпроизвеждането на литературните произведения в обстановка, различна от класната стая, са резултатно средство. Акцентира се върху възможностите за разиграване на художествените текстове като път за повишаване на мотивацията за четене, за съпреживяване и духовно израстване на подрастващите.

Данни за училището: СУ „Никола Вапцаров“ – гр. Хаджидимово, отворило врати преди повече от век и половина, днес е училище - модел на модерно учебно заведение, съчетало българските образователни традиции, европейските стандарти и технологиите на новото време. Гордостта на СУ „Никола Вапцаров“ са мотивираните ученици, висококвалифицираните учители, съпричастните родители, екипният дух, който стои в основата на всички училищни постижения. Училището има гъвкав образователен модел и училищни политики, водещи към просперитет учебното заведение. Четири ключови думи изразяват най – точно същността ни : интелигентни, образовани, разкрепостени и устремени вапцаровци към добри дела.

Днес в СУ "Никола Вапцаров" - Хаджидимово, се обучават ученици от три етноса: българи, ученици с турска етническа принадлежност и роми. Учениците са от градчето и от съседните села - Беслен, Блатска, Илинден, Садово, Теплен. Това е и причина да се срещат трудности в обучението по български език и литература, а овладяването му е важно условие за интегрирането на ученици с турски и ромски произход в обществото, за тяхното пълноценно развитие като личности. Тази тенденция на увеличаване на ромите и мюсюлманите в началото бе доста стресираща, като всяко ново начало, и затова учителската колегия на СУ „Никола Вапцаров“ реши, че вниманието и ценностната ни ориентация трябва да бъде насочена не само

към приобщаване на ромите и мюсюлманите, но и към изграждане на качества **като търпимост и толерантност у всички ученици.**

Културно-образователна област: Български език и литература.

Учебен предмет: Български език и литература.

Клас: 7. клас и 11. клас.

Форма на обучение: Извънкласна работа и работа по интереси.

Време на реализация: Периодът на реализираните педагогически практики е три години (от 2015 г. – до момента).

Практиката е реализирана с ученици от 7. клас – 14 години и 11. клас – 17-18 години. Класовете са смесени, т.е. момчета и момичета от български, ромски и турски произход. Основната ми задача при реализирането на тази практика бе да се включат всички ученици от VII и XI клас (класовете, на които преподавам). Учениците от седмите класове са 46 % от ромски, а 11. клас – 50 % турски произход, и са с **различен материален и социален статус.**

Основни педагогически цели:

- Да се повиши интересът и желанието на учениците от етническите малцинства за активно включване в учебния процес, приобщаване към училищната среда и успешно завършване на средно образование чрез различни интерактивни методи на обучение;
- Да се създаде атмосфера за поддържане на мотивация за четене, свързана пряко с нестандартните часове по български език и литература извън класната стая чрез организиране и участие в спектакли по повод бележити годишнини, уроци по родолюбие, нетрадиционни уроци и др.;
- Да се повиши мотивацията за учене чрез осмисляне на свободното време;
- Да се използва интересът на децата към модерните технологии, за да се провокира у тях желание да задълбочат уменията и знанията си по български език и литература чрез интегративното взаимодействие с информационните технологии;
- Да се превърне училището от задължително в атрактивно, приятно и интересно място за ученици от всякакви етнически групи в училище.

Описание на практиката.

Да образоваш деца от ромски и турски произход е изключително отговорна задача. От години тази мисия се изпълнява успешно в нашето училище. Работата ни с деца от български, ромски и турски етнос постига своите резултати. Големите ни успехи са, че в много случаи, децата прекрачват прага на училището с много малък набор от български думи, а излизат от него свободно практикуващи го, а някои от тях продължават във ВУЗ (дори и малък процент).

Но за да се стигне до добрите резултати, са необходими иновативни и различни подходи, каквито безспорно се прилагат. Доказателство за това е и споделената от мен работеща педагогическа практика, която до момента е с тригодишен опит. Започнах работа с учениците, когато едните бяха в V клас, а другите – в IX клас, и продължавам до момента.

Защо точно с тях?

Защото това са учениците, на които преподавам.

Началото беше изключително трудно. С течение на времето осъзнавах, че имам нужда от голямо търпение и постоянство, за да постигна желаните успехи в учебно-възпитателната дейност. Изправих се пред голямото предизвикателство – какви интерактивни методи, подходи и механизми да използвам, за да направя училището за моите ученици желано място за посещение и учене, място, където всички ще се чувстват еднакви, значими, уважавани и оценени. Опитвах се да създам една мултикултурна среда и се получи. Получи се една класна стая, която е различна от традиционната. В нея всяко дете намери своето място за изява.

Започнахме с най-святата българска личност – Васил Левски. Бяхме V клас (едните) и IX клас (другите). Само един от десетте ученици с ромска принадлежност от 5. клас и един от десетте ученици с турски произход от 9. клас се престрашиха да се включат в инициативата с останалите ученици от класа. В търсене на себе си всички те се вгледаха в образа на тази свята личност, дадоха си сметка за своето място и роля в живота, откриха своя начин за поемане пътя на Левски – пътя на достойнството. Представиха съдбата на Апостола с кратка литературна композиция (5. клас) и спектакъл на тема „И нека се знае: Оттатък Левски вече няма България” (9. клас). Учениците показаха много убедително колко трудно се улавя истинската същност на Дякона, че тя наистина е премного светла и трябва да бъде запазена от поколенията като такава. Работата в екип, без значение на етническата принадлежност, доведе до бурните аплодисменти на публиката, които бяха заслужената награда за усилията и ентузиазма им.

През втората година от нашата съвместна работа отборът на „различните“ нарасна. В 6. клас броят на жадните за изява ученици бе вече пет, а събитията за тях бяха две. Уроците по родолюбие бяха наш приоритет. Чрез тях учениците се учат, че има личности, без които не би имало България. Те допринасят за формиране на чувство за принадлежност у тях към училището, към родния край, към България. Това подпомага повишаване на авторитета на училището като институция.

„Да се знае, да се помни, че България е жива! На будителите скромни, българинът китка свива“, под това мото премина отбелязването на първото прекрасно събитие за

шестокласниците – Денят на народните будители. Изявите на талантиливите ученици ни накараха за пореден път да прозрем истина една, че всеки, уважаващ себе си, народ пази спомена за своите герои, за онези, които с делата си са оставили светла диря в паметта му.

Края на учебната година учениците финализираха с откритата практика „**Умни, красиви и родолюбиви... като БЪЛГАРИ**“, чрез която показаха на родители, учители и гости как са готвили уроците си в часовете по български език и литература. Това извънкласно мероприятие имаше за цел да представи систематизирано и обобщено знанието на учениците от 6. клас. Известно е, че за учениците обобщението е труден момент. Краткостта, яснотата и целенасочеността се оказват сериозно препятствие по пътя им поради недостатъчно овладяно умение да се прекрачи прагът на конкретната фактология и да се изгради обобщена мисъл. Тази урочна практика бе със състезателен характер, а темата на урока - свързана с изучавания материал от учениците за съответната година. Урокът разчиташе на конструктивисткия подход в обучението, без да заявява претенция за методическо новаторство и без да се „самозалъгва“, че така преодолява напълно стереотипността на учебната работа. Несъмнено е обаче, че следването на конструктивистките принципи активизира творческото мислене на учениците, повишава самочувствието им чрез осъзнаването на факта, че ще търсят и откриват истини, че всъщност урочната дейност до голяма степен е поверена на тях, т.е. ще съучастват в процеса на генериране на идеи, което пък им дава усещане за лична значимост в съвместната работа с останалите.

Задълбочаването върху поставените задачи бе чрез екипна работа – принцип, около който е организиран конструктивисткият урок. Тя дава много предимства. Преди всичко развива чувството за отговорност пред екипа – всеки работи не само за себе си, но и за другите (за отбора). Общото постижение на екипа пък ражда удовлетвореност у членовете на тази малка общност, а общите грешки изглеждат по-лесно преодолими. Работата по групи развива състезателния дух, разбира се непременно като превъзходство над другите, а като недопускане на изоставане от тях, което вече е предпоставка за повишаване качеството на образователния процес. Не е без значение и фактът, че екипите се сформират съобразно сходството на интереси, мислене, та дори и според по-близките приятелски взаимоотношения, но това не попречи във всеки отбор да участва ученик с език, различен от майчиния. Предразположението на съотборниците допринесе до отличното представяне на „различните“.

Отново и в това мероприятие имахме участие на ромчета, макар и малко. Малкият Радослав успя да завладее гостите с прекрасната рецитация на „Към Родината“ от Атанас Далчев, а Борислав се справи прекрасно във викторината „**Умни, красиви и родолюбиви...**“

като **БЪЛГАРИ**“. Това участие бе награда за тях, за това, че повярваха в себе си и показаха напредък в усвояването на българския език. Кулминацията в това мероприятие за тях бе получаването на грамоти за отлично представяне. Много трудно беше да убедя тези деца да се включат в живота на класа, да се покажат, да излязат от „черупката“ си. Едва когато човек се сблъска с подобни проблеми осъзнава колко е трудно да убедиш ромите да напуснат своята капсулирана среда, отваряйки сърцата си към един нов и различен за тях свят.

Още в самото начало на практиката отбелязах, че разглеждам работата ми с ученици в V и IX клас на учебна 2015-2016 година, която продължава и до момента. Това е и причината да соча примери и от работата ми с гимназистите в 9. клас (тогава). Клас, в който има само 1 ученик от ромски произход, но 10 от турски произход, което прави 50% от класа. Една от целите ми при работата с тях е насърчаване на четенето и ученето, както и усъвършенстване на грамотността. В тази връзка десетокласниците през втората година от тригодишния период проведеха „**поход**“ из творчеството на Иван Вазов чрез открит урок на тема: „В памет на Иван Вазов. Час по родолюбие“.

Интерактивният урок бе посветен на 167-годишнината от рождението на Иван Вазов. Откритата практика бе проведена под формата на състезание между учениците от отделните класове. Подготовката на отборите върху съществени моменти от живота и творчеството на Патриарха на българската литература изгради както комплекс от знания, с рефлексия във всяка урочна единица, така и комуникативно – речеви компетентности, умения за публично общуване – изказване пред аудитория, логическо и емоционално въздействие на речта, за състезателно начало. Активността на учениците от отборите в познавателната дейност бе висока. Аз – учителят, в тази ситуация бях в ролята на медиатор, направляващ процеса, насочващ и стимулиращ самостоятелната дейност. Интерактивният открит урок състезание бе убедителна демонстрация на прилагането на съвременните образователни технологии в обучението – екипното и кооперативно учене, работа с учебно съдържание, представено чрез информационно-комуникационните технологии, умения за презентирание/представяне на подготвената информация и за състезателност. Интерактивното състезание бе ситуирано в литературноисторически и в социокултурен контекст. В основата му бе самостоятелната подготовка на учениците ми. Излъчените победители от независимо жури от учители по български език и литература, подготвените грамоти за участие - отборно, индивидуално, са част от интеракцията. Всички ученици с интерес очакваха това мероприятие, защото всяко дете прекрачва прага на родното училище с „ Аз съм българче“ и продължава с уроците по родолюбие на Вазов до зрелостта си, защото учениците от българското училище се възпитават

в духа на Вазовия патриотизъм. В открития урок, посветен на Патриарха на българската литература, учениците от X клас участваха разделени на 5 отбора като във всеки от тях имаше по един ученик (набрал увереност в себе си) от турска етническа принадлежност. Подготовката беше продължителна. Трескаво и упорито работиха участниците, а конкурсния характер на урока засили допълнително ентузиазма им. Резултатът оправда очакванията.

Нетрадиционните часове по български език и литература са често явление в моята практика и с големите, и с малките. Основната причината за този тип часове е фактът, че традиционният подход, при който ученикът заучава полученото наготово от учителя или учебника, убива откривателския му дух, лишава го от възможността сам да прави своите открития върху художествения текст, да гради свои хипотези и съответно да се стреми да ги доказва. Традиционният подход убива интереса им към четенето и към часовете по български език и литература, превръща ги в място за „промиване на мозъци”, както често се изразяват учениците ми.

Все по-често в учителската практика се акцентува върху променяне на стратегията на преподаване. Традиционната (и остаряла) постановка, че ученикът идва, за да му се преподава и да научи онова, което други вече знаят, се заменя от актуалното разбиране, че ученикът трябва да се научи да учи. Взаимоотношенията учител-ученик се пресемантизират чрез ситуирането им в образователен модел, според който учителят не е единственият знаещ, можещ и водещ учебния процес, а ученикът – непременно незнаещ, неможещ и воден за ръката. Едва ли е възможно ролята на преподавателя като трансфериращ знания да бъде изцяло отнета, но е добре да ѝ се откаже правото да бъде централна. Ето, точно това нещо се опитвам да правя с учениците си.

Тревогите ми днес и ситуациите на стрес, в които попадам ежедневно като учител по български език и литература, са свързани с факта, че учениците са информационно претоварени и с нежелание четат художествена литература. Това ме провокира да търся различни иновативни методи на обучение и започнах със **социодрамата**. Целта ми бе да персонализирам знанията по творчески начин, което означава, че учениците играят роля и се опитват да си представят какво те биха направили в определена ситуация.

Често използван похват при изучаването на белетристични творби в нетрадиционните ми часове е драматизацията на откъси от литературен текст – под форма на социодрама. Чрез нея се вниква по-задълбочено в характеристиките на героите, осмислят се действия и чувства. Идентификацията с героите при актьорското превъплъщение спомага за разбирането на художествените образи в литературната творба. При драматизацията се развиват умения за

работа в екип. Този похват е предпочитан както от по – малките ученици, така и от по – големите, защото е близък до играта, следователно и до забавлението. А знаем, че ромчетата пеят и танцуват прекрасно, а още по-красиво се въплъщават в отделни роли.

Ние сме в 21 век - век на комуникации и свръх технологии. Сега обменът на информация е по-лесен от всякога. Тя е практически навсякъде около нас – по телевизията, по радиото, във вестници и списания, да не говорим за Интернет – безкрайното необятно информационно поле. Съвременните млади хора са сякаш обсебени от неограничените възможности, които им предлага Интернет, но голямата ни задача като учители е да възродим интереса към образованието, за да могат тези млади хора, без оглед на етническа принадлежност, да почувстват магията на науката.

Живеем в крайно интерактивен свят, в който представляваме съвсем малка частица от една огромна биологична система. Ние не можем да съществуваме самостоятелно и това налага вмъкването ми на друг иновативен метод през третата година от прилагането на педагогическите ми методи за работа - **дискусията**. Провеждането на дискусия по тема, далечна от съвремието, дава възможност за излагане на собствена гледна точка на по-голям брой ученици. При такава форма на иновация търсенето на интегративни връзки между литературно-езиковото обучение и това по информационни технологии се явява успешна възможност за провеждане на по-пълноценен учебен процес. С изработването на мултимедийни презентации се дава възможност на учениците да навлязат по-дълбоко в света на художествения текст, да направят връзка между творбата и времето, в което е създадена, да се потопят в спецификата на стила и езика на автора.

Вече е 2018 г., а моите ученици са VII и XI клас. Отново откритите ми урочни извънкласни практики са свързани с формирането на мотивация за четене, с развитието на умения за публично общуване (чрез дискусия) – изказване пред аудитория. Темата на откритата практика е „**На великия Ботев – сбъдна се пророчеството твое – Жив си ти!**“ (част от цитат на Багрянина творба), която беше иницирана по повод 170 години от рождението на Христо Ботев и реализирана в две основни части – *от* и *за* Христо Ботев:

- урок, проведен с учениците от 11. клас;
- литературна композиция от стихове (писани за Христо Ботев от съвременни поети), реализирана от ученици в 7. клас.

Основната цел на урока бе чрез прилагане на съвременни образователни технологии и на междупредметни връзки в обучението по български език и литература да се повишава мотивацията на учениците за учебен труд, за засилване на интереса им към четенето и към

книгата. Занятието показва ролята на екипното учене като форма на максимално разгръщане на познавателно-творческите възможности на обучаваните в учебния процес.

Иновативните методи на обучение, които използвах, за да се превъзможнат трудностите в процеса на обучение и за да се реализират поставените пред урока цели бяха:

- *Дискусията*, която е добър начин за развиване на комуникативните и езиковите умения на учениците.

- *Социодрамата*, която като метод на обучение дава възможност да се персонализират знанията по творчески начин. Нейна основа са ролята и идентификацията. Това означава, че учениците играят роля и се опитват да си представят какво биха направили в определена ситуация.

- *Метод на проектите* – чрез него учениците работиха в екип от по 5 ученици по определена тема; като техен преподавател бях техният консултант. Основните моменти при реализирането на метода са:

- ✓ Избор на темата
- ✓ Определяне на целите и задачите
- ✓ Планиране на работата и на очакваните резултати
- ✓ Представяне на резултатите

В рамките на около две седмици *сформирахме екипите*. При комплектоването им срещнах отпор от някои ученици. Тук някой би казал: „Ами като не искат, ще дам темата на други.“ Но проблемът не е в това. Моята цел беше от 22 ученици в класа да имаме 100% участие. И я постигнах. Успях да ги убедя и да натоваря със задача всеки ученик според възможностите му. Оформи се *два екипа* от по 5 ученици и *два* – от по 6 ученици. Разясних на екипите целите и задачите по групи - изготвяне на проекти за открита урочна извънкласна практика.

В последователен ред на поставените задачи ученическите екипи презентираха проектите си. Задълбочената проучвателна дейност на учениците беше обобщена в презентация, представяна през цялото време на урока. Пълно задоволство получих от дебютното отлично представяне на единствения ми ученик от 11. клас от ромски произход. За първи път той се почувства сигурен в себе си и защити отбора си достойно. Бях изключително доволна от факта, че за толкова години той най-после се осмели да излезе от „черупката“ и да представи себе си.

С впечатляващ рецитал от стихове, писани за Христо Ботев, се включиха и учениците от 7. клас. Точно този момент (определен от гостите като „черешката на тортата“) силно развълнува и колегите филолози от региона, които в края на занятието с вълнение споделиха, че е интересно и различно да се прави композиция със *стихове за Ботев*, а не от него.

Учениците от 7. клас и тази учебна година приключиха с открит урок по български език и литература според установилата се традиция. Вече трета година провеждам с тях последната седмица от учебната година открит урок по предмета. Под формата на състезание – викторина учениците показват знанията си, натрупани през учебната година. Проявата кореспондира с целите и задачите на Училищната програма за насърчаване и повишаване грамотността на учениците. В състезанието взеха участие ученици и от двете паралелки. Надпреварата протече в два кръга, в които състезателите демонстрираха знания, умения и компетентности по български език и литература. Жури от преподаватели по БЕЛ в училището оцени работата на отборите във връзка с владеење на книжовните норми на българския език и оценка на информацията от познат и непознат текст. Изключителен интерес предизвика презентацията „Познай кой съм?“, включваща любопитни факти за авторите, изучавани през учебната година, както и демонстрираните знания по отношение на правопис, граматика, фразеологизми и логически отношения на думите. А рецитацията на Вазовата творба „Българският език“ в изпълнение на Елза Петелова – ученичка от ромски произход, грабна симпатиите на преподавателите, присъстващи на урока. За първи път през тези 3 учебни години учениците с майчин език, различен от българския, се включиха активно с 80 % участие. Всички останахме изненадани от представянето им и от желанието им за изява. Този тригодишен труд доказва, че с всяко дете може да се работи и да се търси място за изява, без значение каква е неговата етническа принадлежност.

Описание на постигнатите резултати.

Подготовката и провеждането на поредицата от извънкласни интерактивни уроци като добри педагогически практики през тригодишния период от време ми дават основания да направя следните изводи:

- Постигане на пълна промяна на учебната среда, в която учат учениците ми от VII и XI клас. Все повече се засилва желанието им за посещаване на учебни часове, както и желанието да доказват себе си;
- Бавно, но сигурно се решава един от най-сериозните ни проблеми - мотивацията на учениците за учебен труд. Превръщането на училището в атрактивно и интересно място води до рязко намаляване броя на безпричинните отсъствия и ранното отпадане от училище.
- Приложените практики за извънкласни дейности водят до рязко подобряване на мултикултурната среда, до успешно интегриране преди всичко на децата от ромски и турски произход, до преодоляване на тяхната сегрегация. Подобро е също така толерантното отношение между учениците от трите етноса.

- Публичните изяви на учениците в училище, промененото им отношение към училището, променя и отношението на родителите им към нашия педагогически труд.
- Промененото отношение към училището води до повишаване на качеството на образование. Подобрява се активността на учениците при усвояване на учебната програма.
- Приложените практики осигуряват възможност за изява и развитие на творческите способности на учениците.

Съвременното образование е постмодерно и ориентирано към нова култура на учене у учениците. Неговата цел е не само да предоставят пакети от знания, а да учи как да се учи. Всички тези резултати от реализацията на разнообразните извънкласни дейности в училище доказват, че тези педагогически практики са добри и имат положителен ефект върху изграждането и израстването на ученици от малцинствените групи.

Предимства на представената практика.

Предимствата, които характеризират представената практика са повече от показателни, а именно:

- Включват се в работата както силно мотивираните ученици, така и тези, които са несигурни и страхливи;
- Родителите започват да ни вярват и още повече да ни подкрепят;
- Усвояват се нови знания от учениците чрез различни иновативни методи на обучение – социодрама, дискусия, проекти;
- Чрез изявите на по-големите ученици нараства желанието за участие и при по-малките, което е гарант, че представените добри практики няма да „угаснат“, напротив – ще се доразвият.

Възможности за прилагане на добрата практика и в други училища, които работят с деца с различен етнически произход.

Описаните открити практики могат да бъдат използвани и от други колеги, в чиито училища учат ученици от малцинствените групи – ромски и турски произход. Независимо дали училището е от елитен тип или не чак толкова, те могат да планират различни типове задачи според възможностите на своите ученици. Това е може би и една от предпоставките за избягване на преднамерена сегрегация на учениците от ромски произход.

Ограничения и възможни затруднения.

Ние сме малко градче и заради демографския срив учениците все повече намаляват. Родителите са принудени непрекъснато да мигрират от едно място на друго, за да търсят прехрана. Това е важен фактор, който прекъсва нашата системна работа за преодоляване на

демотивацията за учене на тези ученици. Но такава е жестоката истина за училищата в малките населени места.

Устойчивост/целесъобразност на практиката.

Представените от мен практики са устойчиви и непрекъснато ги прилагам, като добавям различни иновативни методи. Те се развиват заради:

- Постоянните участия на учениците в конкурси, рецитали, спектакли, открити практики;
- Социализацията им и начина им на мислене след подобни участия;
- Желанието на все повече ученици да участват в тези практики;

Нека не забравяме, че ние „моделираме“ БЪДЕЩЕТО – то е в нашите ръце, гледа ни в очите и чака да го поведем напред!!!

Контакти за допълнителна информация:

- Уеб сайт на Заприна Глушкова: <http://www.daskalo.com/glushkova/>
- Автор: Заприна Глушкова – главен учител по БЕЛ
- тел: 0879 400 549; e-mail: zaprina_glouchkova@abv.bg

ПРИЛОЖЕНИЯ (малка част от снимковия материал):

